

Rodinné právo

Materiál byl vytvořen v rámci projektu
Nové výzvy, nové příležitosti, nová škola

*Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním
fondem a státním rozpočtem České republiky*

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1 Pojem, zásady a prameny rodinného práva

Rodinné právo tvoří právní normy, které upravují postavení člověka v rodině, vzájemná práva a povinnosti členů rodiny, postavení nezletilých dětí.

Účelem rodinného práva je ochrana manželství, mateřství, rodiny a zájmů dětí.

Základem rodiny jsou dva lidé, kteří se rozhodli žít spolu v manželství nebo v jiném podobném svazku, např. v registrovaném partnerství.

Rodinou je sdružení lidí, kteří se rozhodli žít spolu, vzájemně si pomáhat, sdílet spolu věci denní potřeby a být si blízcí. Za rodinu pokládáme i blízké příbuzné spojené pokrevním poutem.

Rodinné vztahy patří do oblasti soukromého práva, přesto však do nich státní orgány mohou z vlastní iniciativy zasahovat za účelem ochrany zájmů nezletilých dětí.

Účastníci rodinných vztahů většinou nemohou se svými právy a povinnostmi volně disponovat, ani se jich vzdát nebo je převádět na jiné osoby, jak je to v jiných soukromoprávních vztazích obvyklé.

Hlavními prameny rodinného práva jsou:

- **občanský zákoník** (*jeho druhá část*)
- **zákon o registrovaném partnerství**
- **zákon o sociálně-právní ochraně dětí**

2 Manželství

Manželství je právní svazek muže a ženy založený zákonným způsobem.

Nesezdané soužití – dvě osoby odlišného pohlaví vytvoří určité dlouhodobější životní společenství = *druh* a *družka*. Trvale spolu žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Nemůže u nich vzniknout společné jmění manželů ani vyživovací povinnost, dědit ze zákona po sobě mohou.

Zasnoubení – vzájemný slib uzavřít v budoucnosti manželství. Není právně závazné.

Registrované partnerství – trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé souhlasným prohlášením před příslušným matričním úřadem. V některých otázkách se blíží manželství, ale s určitými omezeními (např. nevzniká majetkové společenství, nelze osvojit dítě).

2.1 Vznik manželství

Ke vzniku manželství je zapotřebí **sňatečného obřadu** za přítomnosti dvou svědků. Jeho součástí je prohlášení snoubenců, že spolu svobodně vstupují do manželství.

Další prohlášení snoubenců → např. jim není známa žádná překážka vylučující uzavření platného manželství, znají navzájem svůj zdravotní stav, jak se dohodli o příjmení, zvážili uspořádání svých majetkových poměrů a také své bydlení a hmotné zajištění

2.1.1 Formy uzavření manželství

1. **občanský sňatek** - před orgánem veřejné moci (zpravidla obce) v přítomnosti matrikáře
2. **církevní sňatek** - před orgánem oprávněné církve nebo náboženské společnosti

2.1.2 Překážky bránící uzavření manželství

1. **překážka bigamie** - dříve uzavřené a stále trvající manželství (i registrované partnerství)
2. **překážka nezletilosti** - s osobou mladší než osmnáct let nelze manželství uzavřít. Z důležitých důvodů může soud povolit uzavření manželství nezletilé osobě, která dovršila 16 let věku.
3. **překážka duševní choroby** - osoba, jejíž svéprávnost byla omezena, nemůže manželství uzavřít
4. **překážka příbuzenství** - manželství nelze uzavřít mezi předky a potomky, mezi sourozenci, včetně případů osvojení. Uzavření manželství mezi bratrancem a sestřenicí je přípustné!
5. **překážka poručenství a pěstounství** - je překážkou, jen pokud pěstounství a poručenství trvá

2.2 Nemajetková práva a povinnosti mezi manžely

- uzavřením manželství vznikají manželům právní a morální práva a povinnosti
- převážně **morální práva a povinnosti** → pravidlo rovnosti, vzájemné úcty, věrnosti a respektu, povinnost rovnoměrně pečovat o děti. Plnění těchto povinností nelze vynutit cestou práva. Jejich soustavné porušování ale může být důvodem pro rozvod.
- **právem vynutitelná oprávnění a povinnosti** → právo na srovnatelnou životní úroveň, povinnost přispívat na náklady společné domácnosti. Splnění těchto povinností je možné se domoci žalobou.
- manžel má právo zastupovat svého manžela jen v jeho **běžných záležitostech**
- **běžné záležitosti manželů** může vyřizovat každý z nich. Soud může na návrh jednoho z manželů rozhodnout o podstatných věcech, na nichž se manželé nejsou schopni dohodnout.

2.3 Manželské majetkové právo

Majetek a dluhy, které patří oběma manželům vytvářejí **společné jmění manželů**. Co vše do něj patří, závisí na tom, zda se SJM řídí zákonem, smlouvou nebo jestli je vymezí soud.

A. Zákonný manželský majetkový režim

Do společného jmění manželů patří všechno **majetek získaný jedním nebo oběma manžely za trvání manželství + dluhy**.

Výjimky → např. dary, dědictví, věci sloužící pro osobní potřebu, příjem z majetku ve výlučném vlastnictví, obvyklé vybavení domácnosti (nábytek, TV, kuchyňské spotřebiče apod.)

B. Smluvený režim

Manželé se mohou dohodnout o:

- oddělení společného jmění
- rozšíření společného jmění
- zúžení společného jmění

Smlouva musí mít formu veřejné listiny. Většinou se jedná o **předmanželskou smlouvu**.

C. Režim založený soudním rozhodnutím

Soud může společné jmění na návrh jednoho z manželů zrušit nebo zúžit.

Závažným důvodem může být např. **marnotratnost** druhého manžela nebo soustavné podstupování **nepřiměřená rizika**. Zde soud vždy vyhoví. V jiných situacích soud může, ale nemusí vyhovět (např. když jeden z manželů začal podnikat).

Vypořádání společného jmění manželů

V případě, že SJM zanikne nebo je zrušeno, musí dojít k jeho vypořádání. Může k tomu dojít:

- **dohodou**
- **rozhodnutím soudu** (pokud se nedohodnou)
- **ze zákona** (pokud do tří let od zrušení, zúžení nebo zániku SJM nedošlo k jeho vypořádání)

2.4 Bydlení manželů

- obydlí manželů je tam, kde mají **rodinnou domácnost**
- manželé se mohou dohodnout, že budou **bydlet trvale odděleně**
- ten z manželů, kterému dům nebo byt nepatří, má **právo v něm bydlet**
- u nájemních domů nebo bytů vzniká manželům **společné nájemní právo**

Ve společné domácnosti je nepřipustné domácí násilí. Soud může na návrh dotčeného manžela omezit nebo vyloučit právo provinilého manžela v domě nebo bytě bydlet (max. na dobu 6 měsíců).

2.5 Zánik manželství

1. **smrt manžela** - dokladem je úmrtí list vydaný na základě lékařské prohlídky mrtvého
2. **prohlášení manžela za mrtvého** - po nabytí právní moci rozsudku
3. **prohlášení manželství za neplatné** - manželství bylo uzavřeno za existence zákonné překážky
4. **změna pohlaví manžela**
5. **rozvod** - pokud je soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení (tzv. **sporný rozvod** na návrh jednoho z manželů)

Na rozvod není právní nárok! Záleží pouze na přesvědčení soudu, že došlo k rozvratu manželství.

Soud manželství nerozvede, dokud nebudou upraveny poměry nezletilých dětí → soud musí rozhodnout o **pěči o dítě po rozvodu** a o tom, jak má každý z rodičů **přispívat na výživu dítěte**.

Připojí-li se druhý manžel k návrhu na rozvod, **soud může manželství rozvést, aniž by zjist'oval příčiny jeho rozvratu** (= **nesporný rozvod**). Musí být ale splněny tyto podmínky:

- manželství trvalo alespoň 1 rok a manželé spolu déle než 6 měsíců nežijí
- neexistují zvláštní okolnosti na straně nezletilých dětí, které by rozvodu bránily
- manželé se dohodli na úpravě poměrů jejich společných nezletilých dětí pro dobu po rozvodu
- manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení a popř. výživného

3 Příbuzenstvo

Příbuzenství v přímé linii - mezi osobami přímo pocházejícími jeden z druhého. Blízkost příbuzenského vztahu se vyjadřuje stupni. Záleží na počtu porodů, k nimž muselo dojít, aby příbuzenský vztah vznikl. Otec se synem jsou příbuzní v 1. stupni, dědeček s vnukem ve 2. stupni.

Příbuzenství v pobočné linii - mezi osobami, které mají společného předka. Nejbližší příbuzní v pobočné linii jsou sourozenci. Zde začíná příbuzenství druhým stupněm. Strýc s neteří jsou nejbližší příbuzní ve třetím stupni, bratrance ve čtvrtém stupni.

Příbuzenské vztahy vznikají také nemanželským zplazením.

Mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela nejsou vztahy příbuzenské, ale **švagrovské**.

4 Rodičovská odpovědnost

Narozením dítěte vzniká jeho příbuzenský vztah k rodičům. Rozsah vzájemných příbuzenských práv a povinností je stejný, ať jde o dítě manželské nebo nemanželské.

Rodičovskou odpovědnost tvoří souhrn práv a povinností rodičů k dětem. Náleží stejně oběma rodičům, pokud soud některého z rodičů této odpovědnosti nezbavil nebo ji nepozastavil.

Rodičovská zodpovědnost zahrnuje tato práva a povinnosti:

- péče o dítě
- ochrana dítěte
- osobní styk s dítětem
- výchova a vzdělání dítěte
- zastupování dítěte
- určení bydliště dítěte
- správa jmění dítěte

Rodičovská odpovědnost zaniká ke dni, kdy se dítě stalo plně svéprávným, a osvojením dítěte.

5 Náhradní rodinná péče

Nemohou-li děti vyrůstat ve své přirozené rodině, musí se o ně postarat **stát**. Tyto děti se umisťují buď do **domácností** fyzických osob nebo do různých **výchovných zařízení**.

5.1 Osvojení

Osvojení (adopce) je přijetí biologicky cizího dítěte za vlastní, přičemž osvojitelům vznikají stejná práva a povinnosti jako biologickým rodičům.

Osvojením dítěti zanikají příbuzenské vztahy k původní rodině, dítě dostává příjmení osvojitele a vstupuje do příbuzenských vztahů k osvojiteli a k jeho příbuzným.

Osvojit dítě mohou:

- manželé
- manžel, aniž by osvojoval druhý z manželů
- jednotlivec

Dítě nemohou osvojit jeho sourozenci ani příbuzní v přímé linii.

O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitelů za předpokladu, že jsou **splněny zákonem stanovené podmínky**. Mezi ně patří mimo jiné:

- nezletilost osvojence
- přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem
- dobrý zdravotní stav osvojitele i osvojence
- osobní souhlas osvojence pokud dosáhl alespoň 12 let věku
- souhlas rodičů osvojovaného dítěte (není nutno, když byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, neprojeví nejmeně po dobu šesti měsíců o své dítě opravdový zájem, dva měsíce po narození neprojeví žádný zájem, předem dali souhlas k osvojení - zřekli se dítěte)

Osvojenec má právo vědět, že byl osvojen, a to dříve, než půjde do první třídy!

5.2 Poručenství

Poručníka soud nezletilému jmenuje, **jestliže ani jeden z rodičů vůči dítěti nevykonává rodičovskou odpovědnost** v plném rozsahu (např. zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti).

Poručník v **běžných záležitostech péče o dítě v zásadě získává postavení rodiče**, avšak **nemá k dítěti vyživovací povinnost**. Velmi často to bývá blízký příbuzný dítěte.

Do poručenské péče se často svěřují děti, které nemají šanci na osvojení (vyšší věk, zdravotní stav).

5.3 Opatrovnictví

Opatrovníka soud dítěti **ustanoví, když způsobilý zákonný zástupce nemůže nezletilého zastupovat**, protože hrozí střet jeho zájmů se zájmy dítěte nebo nehájí-li zástupce dostatečně zájmy dítěte.

Opatrovník tedy přejímá jen část rodičovské odpovědnosti spočívající v zastoupení dítěte. Může jít o jednorázovou záležitost nebo o dlouhodobé opatrovnictví.

Nejde ani o typickou náhradní rodinnou péči, protože opatrovník zpravidla o dítě osobně nepečuje. Je to většinou přechodné nebo jednorázové řešení → typ **řízení ve věcech péče o nezletilé**.

5.4 Pěstounská péče

Pěstoun o dítě osobně pečuje a zastupuje jej v běžných záležitostech. Tato péče vzniká rozhodnutím soudu a zaniká dosažením zletilosti dítěte.

Oproti osvojení jde o péči **dočasnou a nemění se příjmení dítěte ani jeho příbuzenské vztahy**.

Rodiče dítěte neztrácejí rodičovskou odpovědnost (s výjimkou práv a povinností pěstouna), mají k dítěti i nadále vyživovací povinnost.

5.5 Svěření dítěte do péče jiné osoby

Alternativa k pěstounské péči, kdy je **dítě svěřeno člověku** (blízký příbuzný nebo člověk, kterého dítě důvěrně zná), **který se o dítě stará namísto rodičů**.

Rodičům zůstává rodičovská odpovědnost zachována, i nadále se mohou s dítětem stýkat, zůstává jim vyživovací povinnost k dítěti.

5.6 Ústavní výchova

Orgány sociálně-právní ochrany dětí vykonávají dohled nad výchovou dětí a **soudy zasahují** do vztahů mezi rodiči a dětmi v případech, kdy rodiče neplní řádně své povinnosti. Správní orgán nebo soud může **napomenout narušitele** řádné výchovy dětí, **ustanovit dohled nad nezletilým** nebo **uložit nezletilému omezení** bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu (např. zákaz návštěvy některých podniků a zábav). Je-li výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, soud může nařídit jeho **ústavní výchovu** (dětský domov, školské zařízení, výchovný ústav). Nejde o sankci, ale o pomoc dítěti.

6 Vyživovací povinnosti

K vyživovacím povinnostem patří placení výživného a péče o vyživovanou osobu.

O výživném rozhoduje soud na návrh oprávněné osoby. Rozhodnutí soudu musí být v souladu s právními normami a také s morálními zásadami. Bylo by např. nemorální odsoudit syna, aby plnil vyživovací povinnost vůči svým rodičům, kteří se o něj v době jeho nezletilosti nestarali a byli zbaveni rodičovských práv.

Druhy vyživovacích povinností

1. **Rodičů k dětem** – trvá od narození dítěte do doby, kdy je dítě schopno samo se žít
2. **Dětí vůči rodičům** – pokud je dítě schopno výživné poskytovat, má vyživovací povinnost vůči svým rodičům v situaci, kdy to rodiče potřebují
3. **Mezi ostatními příbuznými v přímé linii** – např. mezi dědečkem a vnukem
4. **Mezi manžely** – pro zachování stejné životní úrovně manželů po celou dobu trvání manželství
5. **Příspěvek na výživu rozvedeného manžela** – pokud není schopen se sám žít
6. **Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matky** – poskytuje otec jejího dítěte po dobu 2 let

